

⁷ Харченко Л.В. Механізми прийняття політичних рішень регіональною елітою. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vdpu/Ist_nauk/2008_15/08hlvgrpe.pdf.

УДК:327.56(73)

© Ігор Мельничук (Чернівці)

ГЕОСТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У статті автор аналізує геостратегічні орієнтири енергетичної політики Російської Федерації. Охарактеризовано зміни в енергетичній політиці Російської Федерації, які впливають не лише на енергетичний ринок світу, а й на міжнародну політику загалом, особливо на пострадянському просторі. У висновках автор наголошує, що енергетичний фактор перетворився на основний ресурс геополітики РФ і на сучасному етапі спостерігається тенденція до його посилення.

Ключові слова: енергетична політика, Російська Федерація, енергетична доктрина, енергетична безпека, ресурси геополітики.

Мельничук І.

Геостратегические ориентиры энергетической политики Российской Федерации

В статье анализируются геостратегические ориентиры энергетической политики Российской Федерации. Исследованы изменения в энергетической политике Российской Федерации, которые влияют не только на энергетический рынок мира, но и на мировую политику в целом, особенно на постсоветском пространстве. В заключении автор подчеркивает, что энергетический фактор превратился в основной ресурс геополитики РФ и на современном этапе просматривается тенденция к его усилению.

Ключевые слова: энергетическая политика, Российская Федерация, энергетическая доктрина, энергетическая безопасность, ресурсы геополитики.

Melnychuk I.

Geostrategic Orientation of Energy policy of the Russian Federation

This article analyzes the geo-strategic targets of energy policy of the Russian Federation. The changes in the energy policy of the Russian Federation are investigated, which influence not only on the energy market in the world, but also in world politics as a whole, especially in the former Soviet Union. In conclusion, the author emphasizes that the energy factor has become the primary resource geopolitics and Russia at the present stage of its tendency to increase.

Keywords: energy policy, Russia, energy policy, energy security, resource geopolitics.

Енергетична складова є важливою ланкою зовнішньої політики будь-якої держави. Для політичної й економічної незалежності в умовах глобалізації ця сфера є особливо важливою. Енергетична безпека залежить від внутрішніх джерел, балансу експорту/імпорту енергії, структури надходження і споживання, геополітичної й внутрішньої стабільності. Енергетична безпека є базовим елементом енергетичної політики загалом і визначає відповідні пріоритети та орієнтири у даній сфері. Особливе значення енергетичний фактор відіграє у країнах, які володіють значними енергетичними ресурсами і здатні використовувати їх для досягнення своїх геополітичних інтересів.

Щодо тематики, яка стосується геостратегічних орієнтирів енергетичної політики РФ, то вона у більшій мірі відображається у працях, які стосуються гео економічних проблем та які знаходять своє вираження на рівні міждержавних відносин. У працях відомих українських науковців О. Дудкіна¹, О. Вітера², М. Гончара³, С. Корсунського, І. Діяка⁴ висвітлюються різні аспекти енергетичної політики України, хоча автори роблять акцент переважно на українсько-російських відносинах та енергетичній стратегії Росії, а також на відносинах Росії з Європейським Союзом та ролі в них питань енергопостачання.

Відносно російських дослідників даної проблематики, то серед них варто відзначити Н. Симонія⁵ і М. Маргелова⁶, які здійснили комплексний аналіз конфліктів, причиною яких є боротьба за енергоресурси. Згадані дослідники актуалізують увагу на тому, що конфлікти, пов'язані із боротьбою за енергоресурси, поступово набиратимуть глобального масштабу і можуть стати основною причиною формування нової геополітичної ситуації у світі.

У даній статті автор поставив за мету проаналізувати основні геостратегічні орієнтири енергетичної політики РФ у контексті сучасних геополітичних процесів.

Відповідно до Енергетичної стратегії РФ на період до 2020 р. (далі Стратегія 2020), "Державна енергетична політика в зовнішньоторговельній сфері має бути спрямована на перехід країни від ролі переважно постачальника сировинних ресурсів до ролі самостійного учасника світового обороту енергетичних товарів, який проводить незалежну політику на світових ринках. Ця необхідність продиктована як об'єктивними тенденціями до посилення міжнародної економічної інтеграції, так і потенційними вигодами від якісної зміни ролі РФ у світовій торгівлі енергетичними ресурсами"⁷.

Тобто, стратегія 2020 робить основний наголос на змінні не тільки формату економічних відносин у енергетичній сфері, а перш за все на зміні статусу РФ як суб'єкта гео економіки.

Уперше в Стратегії 2020 були сформовані і основні цілі єдиної політики регулювання експорту, імпорту та транзиту енергоресурсів⁸:

- зміцнення позицій РФ на світових енергетичних ринках, максимально ефективна реалізація експортних можливостей російського ПЕК, зростання конкурентоспроможності його продукції та послуг;
- забезпечення недискримінаційного режиму зовнішньоекономічної діяльності в енергетичному секторі, який включає вільний доступ російських енергетичних компаній до закордонних ринків енергоресурсів та фінансових ринків провідних енергетичних технологій;
- сприяння залученню в раціональних масштабах та на взаємовигідних умовах закордонних інвестицій у російський енергетичний сектор.

Аналізуючи основні цілі Стратегії 2020, перш за все необхідно наголосити на зміні гео економічних пріоритетів РФ у сфері енергетичної політики. Вказана стратегія орієнтується на досягнення РФ лідерства у експорті енергоносіїв. Переформатування зовнішньої стратегії енергетичної політики РФ дає можливість країні створити передумови для відновлення колишнього геополітичного статусу.

Виходячи з вищенаведених цілей, державна політика РФ у сфері енергетики передбачає⁹:

- максимізацію національної вигоди від зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням оцінки взаємопов'язаних наслідків такої політики в галузях експорту, імпорту та транзиту, наявності російських компаній на світових ринках енергоресурсів та капіталу;
- стимулювання диверсифікації товарної структури експорту, підвищення обсягів вивозу продукції з більш високою часткою доданої вартості;
- диверсифікацію ринків збуту енергоресурсів, розширення географії присутності російських компаній на міжнародних ринках за економічної доцільності такого розширення;
- підтримку проектів з активізації залучення іноземного капіталу в РФ;
- розвиток нових форм міжнародного співробітництва в енергетиці, в тому числі й у науково-технічній сфері;
- створення механізмів координації державної політики в галузі зовнішньоторговельного регулювання енергетичної сфери.

Водночас стратегічним інтересам РФ відповідає формування єдиної енергетичної та енерготранспортної інфраструктури в суміжних регіонах Європи та Азії, розвиток міжнародних енерготранспортних систем, забезпечення недискримінаційного транзиту енергоносіїв. З цією метою РФ заохочує російські акціонерні товариства та компанії до участі в розробці та реалізації значних міжнародних проектів транспортування газу, нафти та електроенергії як у західному, так і східному напрямках. Для РФ з її унікальним географічним та геополітичним положенням проблеми транзиту мають особливе значення. Внаслідок цього вона має усі необхідні передумови для того, щоб транзит забезпечував і надійність її забезпечення енергоресурсами, і їх ефективний експорт, і отримання прибутків від транзитних функцій.

Саме глобальний характер енергетичних проблем та все більша їх політизація, а також впливове становище ПЕК РФ у системі світової енергетики висунули енергетичний чинник у перелік базових елементів російської дипломатії. Ще більш конкретизовано визначене сучасне стратегічне становище РФ у новій Стратегії національної безпеки РФ до 2020 р., прийнятій президентом Д. Медведевим 12 травня 2009 р. «Росія пододала наслідки системної політичної та соціально-економічної кризи кінця ХХ століття – припинила падіння рівня та якості життя російських громадян, встояла під тиском націоналізму, сепаратизму та міжнародного тероризму, запобігла дискредитації конституційного устрою, зберегла суверенітет та територіальну цілісність, відновила можливості з нарощування національної конкурентоспроможності та відстоювання національних інтересів як ключовий суб'єкт багатополарних міжнародних відносин, які перебувають у стадії формування»¹⁰.

У Стратегії зазначається, що перехід від блокового протистояння до принципів багатовекторної дипломатії, а також ресурсний потенціал РФ та прагматична політика його використання розширили можливості РФ щодо зміцнення її впливу на світовій арені. Прямо негативно на забезпечення національної безпеки РФ в економічній сфері можуть вплинути дефіцит паливно-енергетичних, водних та біологічних ресурсів, застосування дискримінаційних заходів та посилення недоброросівської конкуренції відносно до РФ, а також кризові явища у світовій фінансово-банківській системі. Одним із головних напрямів забезпечення національної безпеки в економічній сфері на довгострокову перспективу є енергетична безпека. Необхідними умовами забезпечення національної та глобальної енергетичної безпеки є багатостороння взаємодія в інтересах формування ринків енергоресурсів, які б відповідали принципам Світової Організації Торгівлі, розробка та міжнародний

обмін перспективними енергозберігаючими технологіями, а також використання екологічно чистих альтернативних джерел енергії. Головним змістом енергетичної безпеки є стале забезпечення попиту достатньою кількістю енергоресурсів стандартної якості, ефективне використання енергоресурсів шляхом підвищення конкурентоспроможності національних виробників, запобігання можливому дефіциту паливно-енергетичних ресурсів, створення стратегічних запасів палива, резервних потужностей та комплекуючого обладнання, забезпечення стабільності функціонування систем енерго- та теплопостачання¹¹.

Таким чином, для РФ саме експорт енергоресурсів є ефективним та прогнозовано використовуваним інструментом, що дає змогу прямо або опосередковано впливати на прийняття економічних, а в деяких випадках і політичних рішень у державах-споживачах ПЕР, які ще визначають такий аспект енергетичної безпеки, як енергетична незалежність (залежність). При цьому надвелика частка споживання російських ПЕР характерна не тільки для країн СНД чи Балтії, що зумовлено історичними причинами, а й для країн Західної Європи (в тому числі й провідних країн ЄС), Туреччини тощо.

Тобто, як ми бачимо, даний факт засвідчує не тільки вагомий енергетичний потенціал РФ, а й високий рівень енергетичної інтеграції багатьох країн, що великою мірою є наслідком економічних глобалізаційних процесів. Це дає можливість РФ на основі поглиблення економічної інтеграції збільшувати свою роль у світових політичних процесах. Передумови, які дають можливість перетворювати енергетичний потенціал у геополітичний, зумовлені сучасними глобалізаційними процесами.

У сфері енергетики періоду глобалізації характерними є такі тенденції: розвиток енергетичного бізнесу, посилення націоналізму й інтенсифікація боротьби за ресурси, а також збільшення споживання природного газу, з одного боку, трансформація ролі держави – з другого. Держави поступово втрачають засоби прийняття рішень, стають неспроможними регулювати енергетичні ринки, змушені конкурувати з міжнародними компаніями, не можуть виробляти довгострокову енергетичну політику. Роль держави поступово занепадає, що особливо відчутно в енергетиці. Тенденції глобалізації виявляються в розвитку енергетичного бізнесу, зростанні споживання енергоресурсів, у контролюванні міжнародними компаніями енергетичних ринків, посиленні націоналізму й інтенсифікації боротьби за ресурси. Міжнародні структури (ОПЕК та ін.) формують світові ринки енергоресурсів, керують процесом ціноутворення в енергетичній сфері¹².

Провідними світовими виробниками енергетичних ресурсів є Близький Схід і Північна Африка (МЕНА). У цих регіонах зосереджено 65% глобальних резервів нафти, із яких видобувається 44% світового обсягу; 45% глобальних запасів газу, видобувається – 25%. На другій позиції РФ, в надрах якої зберігається 6% глобальних запасів нафти (видобувається 9% світового обсягу) і 27% запасів газу (видобувається 20%). Нафтогазові комплекси МЕНА і російська видобувна сфера потребують значних інвестицій на модернізацію: за підрахунками експертів, тільки МЕНА до 2030 р. потребуватиме близько 1,5 трлн дол. США¹³.

Міжнародна ситуація, що склалася до початку XXI століття, вимагає переосмислення загальної ситуації навколо РФ, пріоритетів російської зовнішньої політики і можливостей її ресурсного забезпечення. Поряд з визначеним зміцненням міжнародних позицій РФ проявилися і негативні тенденції. Не виправдалися деякі розрахунки, пов'язані з формуванням нових рівноправних, взаємовигідних, партнерських відносин РФ з навколишнім світом, як це передбачалося в Основних положеннях концепції зовнішньої політики РФ.

Головним стимулом, що зумовлює появу нової енергетичної доктрини РФ, є нова ситуація в світі, що виникла внаслідок розвитку фінансово-економічної кризи. Сьогодні відбувається велике переформатування не лише всієї світової (у т.ч. російської) економіки, а й політичного, енергетичного, культурно-цивілізаційного простору. РФ несподівано зіткнулася з сукупністю нових викликів, ігнорування яких створює реальну загрозу її існуванню. На цьому тлі енергетика – це сфера, де російська відповідь може виявитись найбільш ефективною. Відтак відбувається перехід від старої енергетичної доктрини Чубайса-Христенка до нової доктрини Путіна-Сечіна. Автор погоджується із думкою відомого російського дослідника О. Маслова про те, що енергетична доктрина Чубайса-Христенка має наступну сукупність характеристик. Передусім, у просторовому вимірі вона зорієнтована на еволюційну експансію на пострадянському просторі в рамках концепції “ліберальної імперії”. До її пріоритетів належала лібералізація російського ринку енергетики. Для неї характерне кланово-корпоративне мислення та рефлексивно-ситуаційні дії в рамках концепції “енергетичної наддержави” під час вирішення різнопланових проблем. Відповідно до цієї доктрини РФ вбачається “енергетичним донором” Європи, а система зовнішніх зв'язків включає в себе

епізодичні контакти з ОПЕК та іншими ключовими гравцями на світовому ринку енергетики. Характерна особливість – енергетика не входить до сфери життєзабезпечення неконкурентоспроможних прошарків населення. Енергетична доктрина Чубайса-Христенка не має проєкції на (зовнішню) політичну сферу, крім системи контролю над ключовими посадами в уряді. “Ручне управління” економікою в умовах домінування експортної складової – це основа “енергетичної доктрини” Чубайса-Христенка. Фінальною датою реалізації доктрини є саме 2011 р. – час переходу РФ на світові ціни на енергоресурси на внутрішньому ринку¹⁴.

Водночас, на думку українського дослідника Є Магди, доктрина Путіна-Сечіна передбачає іншу сукупність характеристик¹⁵. Так, у просторовому вимірі вона зорієнтована на глобальні перспективи у форматі світового ринку енергетики. До її пріоритетів можна віднести участь у світовій політиці з позицій реалій світового енергетичного ринку. Для неї характерне проєктне мислення та орієнтація на довгострокове стратегічне партнерство під час вирішення різнопланових проблем. У проєкції майбутнього РФ вбачається як глобальний гравець на світовому енергетичному та політичному ринку. Система зовнішніх зв'язків передбачає довгострокові, технологічні контакти з ОПЕК та іншими ключовими гравцями на світовому ринку енергетики. Сама ж доктрина має чітко окреслені зовнішньополітичну і внутрішньополітичну складові. В часовому вимірі доктрина Путіна-Сечіна включає в себе спектр проєктів, що реалізуються в рамках розвитку РФ до 2020 р., і стратегію розвитку енергетики країни до 2100 р. включно¹⁶.

Наявна світова криза породжує нові виклики для російської енергетики. Падіння цін на енергоресурси звужує російському керівництву поле для маневрів. Загострення конфліктів із транзитерами, насамперед з Україною, що, в свою чергу, актуалізує зовнішньополітичний вектор, передусім спрямований на Європу. Разом з тим надзвичайна політизація енергетики, перетворення її на новий “імперський аргумент” закриває перед Росією інші можливості для повернення до клубу глобальних впливових гравців і зводить її виключно до ролі “енергетичного експортера”¹⁷.

Аналізуючи наслідки реалізації для РФ енергетичної доктрини Чубайса-Христенка, варто зазначити наступне. Відповідно до характеристики цієї доктрини, перехід РФ на світові ціни на енергоресурси на внутрішньому ринку, в умовах відсутності економічних механізмів захисту більшості громадян країни, – це гарантована дестабілізація суспільно-політичної ситуації та системний підрив довіри до влади, що в умовах нинішнього стану РФ загрожує розвалом країни. Доктрина Путіна-Сечіна також працює на олігархічно-бюрократичні кола російського істеблішменту з тією лише різницею, що її (зовнішню) політичні складові створюють у населення країни ілюзію відтворення могутності, притаманної Радянському Союзу, та гучних перемог на зовнішньополітичному фронті. Фактично вона сприяє консолідації населення навколо владної верхівки, прикриваючись державними інтересами. Це, у свою чергу, дозволяє російському керівництву і надалі експлуатувати енергетичні ресурси РФ, передусім у власних цілях¹⁸.

Передбачається, що конкурентна стратегія втілення нової енергетичної доктрини РФ складатиметься з таких ключових напрямів, як: контроль над енергетичними ресурсами, доступ до ринків, контроль над транспортними шляхами та конкурентне домінування. Для досягнення цих цілей будуть використовуватися як традиційні (експорт корупції, непрозорих методів ведення бізнесу, тінювих фінансових трансфертів тощо), так і нові – біфуркаційні – методи ведення конкурентної боротьби, в основі яких лежить філософія нестабільності і хаосу¹⁹. На нашу думку, нині російська влада починає усвідомлювати нову жорстку реальність, що пов'язана зі стрімким зростанням рівня світової конкуренції між країнами. Наразі російська енергетична доктрина у виступі Д. Медведева визначена лише в загальних рисах, оскільки президент більше веде мову про комплексний план розвитку енергетики РФ. У такому контексті зазначена доктрина – це не технічне завдання до виконання. Автор статті погоджується із Є. Магдою, що незабаром варто очікувати нових кроків Кремля з розвитку власної енергетичної політики²⁰.

Нариси вищезгаданої нової російської енергетичної доктрини найбільш яскраво проявились у двох найважливіших з енергетичної точки зору подіях 2008 р. Перша з них – суттєве зближення ОПЕК і РФ, що дозволило вийти на рівень стратегічного партнерства з можливим у перспективі членством РФ в ОПЕК. Друга – сьома міністерська зустріч Форуму країн-експортерів газу (ФКЕГ), в якій взяли участь представники 16 держав. На зустрічі було розглянуто і прийнято проєкт Статуту ФКЕГ, а також вироблені доручення і необхідні документи для створення міжнародної міжурядової організації “Форум країн-експортерів газу”. До цього слід додати домовленість, досягнуту між Росією, Іраном та Катаром у жовтні 2008 р. про створення “газової ОПЕК”. Зазначені події стали базовими чинниками для розбудови нової енергетичної стратегії РФ.

У даному контекст вагому увагу варто приділити і ролі ЄС. Аналізуючи безпеку Європи в контексті енергетики, відзначимо, що основоположним документом у цій сфері є Європейська енергетична хартія. Нагадаємо, що ідея Європейського енергетичного співтовариства була висунута колишнім прем'єр-міністром Голландії Р. Любберсом на засіданні ЄС у червні 1991 р. У грудні цього ж року Хартія була підписана в Гаазі більшістю західноєвропейських держав, ЄС (як окремою стороною), Австралією, Канадою, Туреччиною, США і Японією. Для перетворення намірів і декларацій Хартії в юридичні зобов'язання було прийнято Договір Енергетичної Хартії (ДЕХ). З 1994 р. до нього приєдналися 53 сторони (51 держава, а також Європейське співтовариство і Євратом як окремі сторони). 20 країн і 10 міжнародних організацій мають статус спостерігача. США і Канада підписали Хартію, але не підписали ДЕХ. Австралія, Білорусь, Ісландія, Норвегія і РФ підписали ДЕХ, але не ратифікували його²¹.

Як бачимо, геостратегічні орієнтири енергетичної політики РФ ґрунтуються на економічному прагматизмі, який дозволяє їм впливати на світові політичні процеси. Хоча рівень цього впливу безпосередньо корелюється із цінами на енергоносії, але, незважаючи на це, завдяки орієнтації на глобальний рівень РФ поступово набуває характеристик сильної світової держави.

Безперечно, перед росіянами стоїть грандіозне завдання. Вони повинні привести свої розчарування й амбіції у відповідність з існуючими можливостями. Майбутні проблеми вимагають союзників та партнерів, яких важко буде знайти, коли Заходу протистоятиме РФ, що знімає обмеження, встановлені існуючими договорами про контроль над озброєннями, прагне ремілітаризації своїх західних кордонів й дедалі глибше занурюється в автаркію безпеки, підтримувати яку буде складно, якщо взагалі можливо. Ми щойно стали свідками нових зусиль РФ, спрямованих на те, аби зрозуміти своє нове геополітичне та економічне становище у світі, визначити довгострокові цілі й пов'язати їх із новими можливостями. РФ, ймовірно, пройде через додаткові етапи самоствердження й відступу, перш ніж перейти на інший рівень геополітичних взаємин.

Підсумовуючи, можна констатувати факт перетворення енергетичного фактора на основний ресурс геополітики РФ. Хоча в даному випадку енергетичний фактор проявляється на регіональному рівні, у світовому геоekonomічному та геополітичному вимірах він використовується у поєднанні з іншими ресурсами. Важливо відзначити, що із збереження існуючих тенденцій на ринку енергоносіїв РФ має досить вагомні перспективи посилити свій геополітичний статус на світовій арені. Тут мова може йти не тільки про регіональне лідерство, а про формування держави, яка за військовим та економічним потенціалом могла бути на рівні зі США та Китаєм.

¹ Дудкин О. Нефтяной фактор в геополитике / О. Дудкин // Энергетическая политика Украины. – 2005. – № 7-8. – С. 16-22.

² Вітер О. “Енергетичний шантаж” – старі прогнози і нові правила / О. Вітер // Політика і час. – 2007. – № 6. – С. 36-39.

³ Гончар М. Російська енергетична політика: обриси експансії: Засади та цілі Росії в глобальному енергетичному просторі / М. Гончар // Політика і час. – 2007. – № 2. – С. 9-15

⁴ Діак І. Енергетична безпека України / І. Діак. – К.: АТ Книга. – 2009. – 172 с.

⁵ Симонія Н. Нефть в мировой политике / Н. Симонія // Международные процессы. – 2005. – № 3. – С. 4-17

⁶ Маргелов М. Нефтяной фактор в мировой политике / М. Маргелов // США – Канада: экономика, политика, культура. – 2004. – № 8. – С. 68-77.

⁷ Энергетическая стратегия России на период до 2020 года / Утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации № 1234-р от 28 августа 2003 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.minprom.gov.ru/docs/strateg> [дата перегляду 13.10.11]. – С. 10.

⁸ Там само. – С. 15.

⁹ Там само. – С. 38.

¹⁰ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html> [дата перегляду 02.10.11].

¹¹ Там само.

¹² Гаджиев К. С. Геополитические горизонты России (контуры нового миропорядка) / К. С. Гаджиев. – М.: Экономика, 2007. – С. 33.

¹³ Жизнин С. З. Энергетическая дипломатия России: экономика, политика, практика / С. З. Жизнин. – М.: Ист Брук, 2006. – С. 45.

¹⁴ Маслов О. Конкурентная стратегия президента Медведева: комплексный план развития энергетики России и новая российская энергетическая доктрина / О. Маслов // Независимое аналитическое обозрение от 20.02.2009. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.polit.nnov.ru/2009/02/20/rosenergdoctr5>. [дата перегляду 11.10.11].

¹⁵ Магда С. В. Політичні аспекти нової енергетичної доктрини Російської Федерації / С. В. Магда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileva/2009_27/Gileva27/15.pdf. [дата перегляду 11.10.11].

¹⁶ Маслов О. Мировой кризис и новая энергетическая доктрина России [Электронный ресурс] / О. Маслов // Независимое аналитическое обозрение. – 2009. – №27. – Режим доступу <http://www.polit.nnov.ru/2009/01/03/rosenergdoctr>. [дата перегляду 11.10.11].

¹⁷ Цит. за: Магда С. В. Політичні аспекти нової енергетичної доктрини Російської Федерації / С. В. Магда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileva/2009_27/Gileva27/15.pdf. [дата перегляду 11.10.11].

¹⁸ Маслов О. Конкурентная стратегия президента Медведева: комплексный план развития энергетики России и новая российская энергетическая доктрина / О. Маслов // Независимое аналитическое обозрение от 20.02.2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polit.nnov.ru/2009/02/20/rosenergdoctr5>. [дата перегляду 11.10.11].

¹⁹ Мировой нефтегазовый рынок: инновационные тенденции / Под ред. д.т.н. В.В. Бушуева, д.э.н. Е.А. Телегиной и д.э.н. Ю.К. Шафраника. – М.: ИАЦ Энергия, 2008. – 358 с.

²⁰ Магда С. В. Політичні аспекти нової енергетичної доктрини Російської Федерації / С. В. Магда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_27/Gileya27/15.pdf. [дата перегляду 11.10.11].

²¹ Хрусталев М. Россия сбросила с себя газовую удавку Европы. – 06.08.2009 / М. Хрусталев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.km.ru/rossiya_sbrosila_s_sebya_gazovuyu [дата перегляду 11.10.11].

УДК:321.01:329.01

© Георгій Боднараш

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНОЗДАТНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ ТА РУМУНІЇ

На основі застосування формалізованої системи індексів, діаграми М.Нагаями та якісного аналізу у статті доведено, що з позицій оцінки рівня конкурентноспроможності партійної системи України та Румунії стали закритими для партій, які намагаються отримати парламентське представництво, а міжпартійна конкуренція як механізм отримання парламентського представництва є майже нульовою. У дослідженні звертається увагу на те, що тільки “техніка” зради партії, за списками якої отримано депутатом мандат

є або заснування нової партії може бути результативним. Обґрунтовано, що і в Україні, і в Румунії невисокий рівень міжпартійного суперництва не сприяє формуванню ефективного громадського контролю за процесом реалізації влади. У короткотерміновій перспективі це може позначитися на якості політичного режиму, а у довгостроковій – перетворюється на реальну загрозу для його демократичних характеристик. Партійна система Румунії, на відміну від партійної системи України, розвивається за моделлю політичного змагання моноцентричного характеру.

Ключові слова: порівняльний аналіз, партійна система, міжпартійна конкуренція, електоральна конкурентноздатність, діаграма М.Нагаями.

Боднараш Г.

Сравнительный анализ конкурентоспособности политических партий Украины и Румынии

На основе применения формализованной системы индексов, диаграммы М. Нагаями и качественного анализа в статье доказано, что с позиций оценки уровня конкурентноспособности партийные системы Украины и Румынии стали закрытыми для партий, которые пытаются получить парламентское представительство, а межпартийная конкуренция как механизм получения парламентского представительства является почти нулевой. В исследовании обращается внимание на то, что только “техника” предательства партии, по спискам которой получено депутатом мандат, или основания новой партии может быть результативным. Обосновано, что и в Украине, и в Румынии невысокий уровень межпартийного соперничества не способствует формированию эффективного общественного контроля за процессом реализации власти. В краткосрочной перспективе это может сказаться на качестве политического режима, а в долгосрочной – превращается в реальную угрозу для его демократических характеристик. Партийная система Румынии, в отличие от партийной системы Украины, развивается по модели политического соревнования моноцентричного характера.

Ключевые слова: сравнительный анализ, партийная система, межпартийная конкуренция, электоральная конкурентоспособность, диаграмма М. Нагаями.

Bodnarash G.

Comparing Interparty Competition in Ukraine and Romania

Political parties are the core of political life and the political competition for the government provides the control channel for the citizens in all democracies. This study analyses the party system competition in postcommunist Ukraine and Romania and shows that the level of competition decreased over time. Consequently, the voters are not anymore in position to control the policy process through elections. This situation increasing the gap between citizens and parties being a threat for democracy in the long term. The author shows how in both cases, the low level of inter-party rivalry nullifies election results and, hence, the level of public control over realization of power. In the short run this may affect the quality of the political regime, but in the long run it becomes a real threat to its democracy. Romanian party system develops in the opposite direction than the party system in Ukraine, as political competition in Romania is rather monocentric character. Conclusions show that the stabilization process of party systems do not faster than expected, even if it has different paces in each country.

Key words: comparative analysis, the party system, interparty competition, electoral competitiveness, the M. Nagayama diagram.

Для того щоб зрозуміти яким чином функціонує демократична політична система необхідно з'ясувати характер співвідношення політичної конкуренції та демократії. Міжпартійна конкуренція важлива для функціонування демократії, оскільки є одним з основних чинників агрегації та артикуляції колективних інтересів. Залежність між міжпартійною конкуренцією та її результатами, якими має бути певне соціальне благо, що має високий рівень легітимності, є очевидною та має вирішальне значення для функціонування демократичної політичної системи. Відповідно, політичний режим є демократичним тоді, коли забезпечує політичну конкуренцію на рівні партійної системи, а